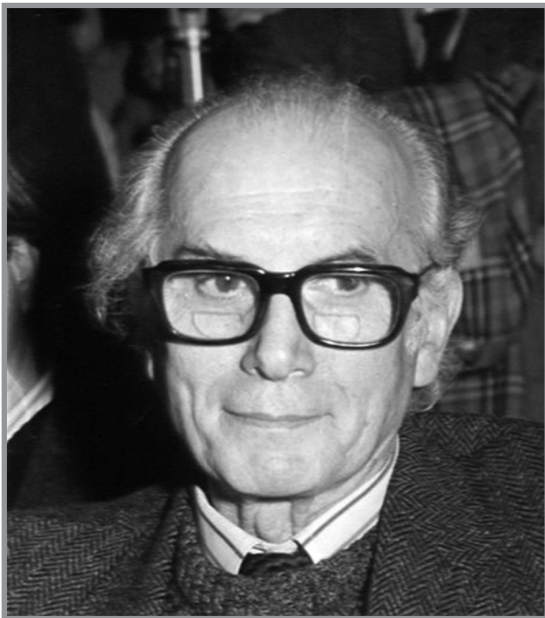

ΤΟ «ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ» ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΦΙΛΙΝΗ¹

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΑΝΑΝΙΑΔΗΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τη Ζωή Σβώλου για το ότι διασκέδασε τους ενδοιασμούς μου να συμμετάσχω στην αποψινή εκδήλωση στη μνήμη του Κώστα Φιλίνη. Εάν ο αρχικός μου δισταγμός είχε επικρατήσει θα το έφερα βάρος στη συνείδησή μου. Υπάρχουν κάποιοι άνθρωποι που μας σημαδεύουν στην πορεία του βίου μας, και στη δική μου περίπτωση ο Φιλίνης ήταν ένας από αυτούς.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τη Λουτσιάνα Καστελλίνα, τη μεγάλη αυτή φυσιογνωμία της ευρωπαϊκής Αριστεράς, η οποία με την παρουσία της εδώ σήμερα τιμά όχι μόνο τη μνήμη του Κώστα Φιλίνη, αλλά και όλους εμάς.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω από καρδιάς όλους τους συντελεστές του πολύτιμου αυτού τόμου, που μας προσφέρουν τα ΑΣΚΙ, το Ινστιτούτο Πουλαντζά και οι εκδόσεις Θεμέλιο – τόμου που αποτυπώνει και αξιοποιεί το ίχνος του Φιλίνη στην ταραχώδη ιστορία της ελληνικής Αριστεράς, στην ταραχώδη ιστορία του τόπου. Δώρο απροσδόκητο ο εντοπισμός και η συμπερίληψη στον τόμο και νεανικών κειμένων του Φιλίνη, κειμένων που είχε συντάξει, υπό την ιδιότητά του ως ηγετικού στελέχους της Κομμουνιστικής Νεολαίας και της ΕΠΟΝ, τον καιρό της Εθνικής Αντίστασης και της Απελευθέρωσης.

Όπως εύστοχα επισημαίνουν στην εξαιρετική εισαγωγή τους η Κατερίνα Λαμπρινού και ο Γιάννης Μπαλαμπανίδης, «ο Κώστας Φιλίνης είναι μία από τις σπάνιες περιπτώσεις ανθρώπων που στη διαδρομή του βίου τους, πολιτικού και πνευματικού, μπορεί κανείς να διαβάσει την πορεία μιας ολόκληρης εποχής». Η Κατερίνα και ο Γιάννης θα μου επιτρέψουν να δανειστώ άλλη μια καίρια επισήμανσή τους. Επισημαίνουν ότι «ο

Φιλίνης επιτέλεσε μια ιδιαίτερη λειτουργία, αναγκαία για την πολιτική διάπλαση εκείνου του μέρους της ελληνικής Αριστεράς που επερωτούσε τα παραδεδεγμένα της κομματικής ορθοδοξίας», και ότι το επέτυχε αυτό «συνδυάζοντας πολλούς ρόλους – του ενταγμένου αγωνιστή, του πολιτικού στελέχους, του οργανικού διανοουμένου». Για να υπογραμμίσουν δε τον όλως ιδιαίτερο τρόπο με τον οποίο συνδύαζε τις ιδιότητες αυτές ο Φιλίνης, σημειώνουν ότι «η βιογραφία του, η πράξη και η σκέψη του, υποδεικνύουν μια περίπτωση έκκεντρης κανονικότητας» ως προς την τυπολογία του στρατευμένου κομμουνιστή.

Με βασάνισε πολύ το πώς θα μπορούσα να μιλήσω για αυτήν την ιδιαιτερότητα, για την «έκκεντρη κανονικότητα» του Φιλίνη. Τη λύση μού την έδωσε ο έξοχος τίτλος του βιβλίου: *Ένας διανοούμενος της δράσης* και ο υπότιτλος: *Κείμενα θεωρίας και πολιτικής*. Το κλειδί βρίσκεται, νομίζω, στο πώς ακριβώς συνδύαζε ο Φιλίνης τη σκέψη με τη δράση, τη θεωρία με την πολιτική.

Ένας τρόπος για να μιλήσει κανείς για τον συνδυασμό αυτόν στην περίπτωση του Φιλίνη είναι να εξετάσει τη δράση του, τον βίο και την πολιτεία του, υπό το πρίσμα της κατηγορίας του «οργανικού διανοουμένου». Αυτό ακριβώς κάνει ο Τάσος

Ο Γρηγόρης Ανανιάδης διδάσκει πολιτική φιλοσοφία στο Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Τρίκκας, ο παλιός σύντροφος, συναγωνιστής και φίλος του Φιλίνη, στο διαφωτιστικό του επίμετρο. Είναι μια εξαιρετικά γόνιμη προσέγγιση, όχι μόνο λόγω της αναλυτικής εμβέλειας της γκραμσιανής αυτής έννοιας, αλλά και λόγω της μακράς σχέσης του Φιλίνη με τη σκέψη του Γκράμσι. Ποιον δεν συγκινεί η νοερή εικόνα του Φιλίνη να παλεύει να μεταφράσει τα *Τετράδια της φυλακής* του Γκράμσι, έγκλειστος και αυτός στις φυλακές του μετεμφυλιακού κράτους!

Εγώ, από την πλευρά μου, θα προσπαθήσω να φωτίσω μια άλλη διάσταση της ιδιαιτερότητας του Φιλίνη, του τρόπου με τον οποίο συνδύαζε σκέψη και δράση, και θα το επιχειρήσω προσφεύγοντας σε έναν άλλο μεγάλο στοχαστή του 20ού αιώνα, τον Μαξ Βέμπερ. Η επιλογή μου αυτή μπορεί να ξενίσει. Τι σχέση μπορεί να έχει ο Φιλίνης με τον γερμανό «κοινωνιολόγο» που στα μάτια ορισμένων δεν ήταν παρά ο αστός αντι-Μαρξ;

Σε αντίθεση με το πορτραίτο που συνήθως φιλοτεχνούν τα εγχειρίδια της κοινωνιολογίας που είχαν δυστυχώς μέχρι πρότινος το μονοπώλιό του, ο Βέμπερ ήταν πρωτίστως ένα πολιτικό ον, ένας βαθύτατα *πολιτικός* στοχαστής που είχε στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός του την πολιτική δράση· και ναι μεν δεν ήταν αριστερός, είχε όμως την ικανότητα να σκέφτεται την πολιτική παίρνοντας μια απόσταση από τις δικές του πολιτικές θέσεις και στρατεύσεις, τις οποίες άλλωστε δεν εξαιρούσε από την «πολυθεΐα των αξιών» που χαρακτηρίζει την αμετάκλητα πλέον απομαγευμένη νεωτερικότητα. Θα πρόσθετα, μάλιστα, ότι Βέμπερ και Γκράμσι, μαθητές και οι δύο του Μακιαβέλλι, συγκλίνουν κατά το ουσιώδες: αμφότεροι αντιλαμβάνονται την πολιτική ως αγώνα, ως αγώνα για την υπέρβαση της υφιστάμενης κατάστασης· συμφωνούν δε, ο καθένας με τον τρόπο του, στο ότι η σημαντικότερη διάσταση της πολιτικής δράσης είναι η *πολιτικοποίηση*, δηλαδή η προβληματοποίηση του αυτονόητου, η αμφισβήτηση των παγιωμένων, ο κλονισμός των αδρανειών, η διάνοιξη νέων οριζόντων και δυνατοτήτων μέσα από την ανανοηματοδότηση των πραγμάτων. Υπάρχει, τέλος, και η αδιόρατη συνάφεια του Φιλίνη με τον Βέμπερ που θα μπορούσε να στοιχειοθετηθεί, έστω και διά της τεθλασμένης, από το ενδιαφέρον του πρώτου για τη θεωρία των παιγνίων.

Το 1919, σε μια κατακλυσμιαία στιγμή της ευρωπαϊκής ιστορίας, ο Βέμπερ δημοσιεύει το περίφημο δοκίμιο του *Η πολιτική ως επάγγελμα* που επέπρωτο να είναι και το κύκνειό του άσμα. Στο πολυεπίπεδο αυτό έργο, ο Βέμπερ αναπτύσσει την ιδέα του για την πολιτική και αγωνιά για το μέλλον της σε μια εποχή που η αδήριτη εξάπλωση της εργαλειακής λογικής της γραφειοκρατίας τείνει να την εξαλείψει· κυρίως στοχάζεται για τα παράδοξα της πολιτικής δράσης και για τις ιδιότητες που χαρακτηρίζουν ή θα

έπρεπε να χαρακτηρίζουν εκείνους που επωμίζονται το βάρος της.

Ξαναδιάβαζα πρόσφατα το εν λόγω δοκίμιο, και από τις σελίδες του Βέμπερ ξεπηδούσε κάθε τόσο στα μάτια μου η ωραία μορφή του Φιλίνη. Με δυο λόγια θα ήθελα να σας πω γιατί.

Ας ξεκινήσω από το προφανές, στο οποίο μας παραπέμπει ευθύς εξ αρχής η αμφισημία του τίτλου. Ο Βέμπερ χρησιμοποιεί τον όρο «επάγγελμα» (Beruf) και με την τρέχουσα σημασία του όρου για να δηλώσει τον επαγγελματία πολιτικό, εκείνον που βιοπορίζεται από την πολιτική, και με την κυριολεκτική σημασία του όρου για να δηλώσει τον πολιτικό για τον οποίο η πολιτική συνιστά μια εσωτερική κλήση (κλήση με ήτα, όχι με ιώτα), ένα ενδόμυχο κάλεσμα, τον πολιτικό δηλαδή που είναι ταγμένος, αφοσιωμένος στην πολιτική.

Όλοι εδώ ξέρουμε πολύ καλά σε ποιαν από τις δύο κατηγορίες ανήκε ο Φιλίνης. Το διαισθανόταν μάλλον και ο βασιλικός επίτροπος όταν, κατά τη δίκη του Φιλίνη το 1960, τον προειδοποιούσε ότι «δεν θα [τον] σώσουν τα λεφτά που έχει η οικογένειά [του]». Ο Φιλίνης, όπως και χιλιάδες σύντροφοί του, αφοσιώθηκε στην πολιτική με όλο του το είναι, κι ας είχε να χάσει πολύ περισσότερα από αλυσίδες. Εκείνο βέβαια που ξεχωρίζει τον Φιλίνη είναι το πώς αφοσιώθηκε στην πολιτική.

Κατά τον Βέμπερ, τρεις είναι οι ιδιότητες που έχουν αποφασιστική σημασία για τον πολιτικό, για τον άνθρωπο δηλαδή που αποφασίζει να εμπλακεί στον πολιτικό αγώνα: το πάθος, η *αίσθηση ευθύνης*, και ένα *μάτι για τα πράγματα* [Augenmass], η πολιτική δηλαδή κρίση. Βάσει του συνδυασμού *και των τριών* αυτών ιδιοτήτων διακρίνει ο Βέμπερ τον τύπο του «πολιτικού» από τον τύπο του «υπαλλήλου», από τον άνθρωπο δηλαδή του μηχανισμού, του οποιοδήποτε μηχανισμού, οι ενέργειες του οποίου εμφορούνται από το πνεύμα της γραφειοκρατίας – τη νοοτροπία δηλαδή της διεκπεραίωσης των άνωθεν οδηγιών, τη νοοτροπία της ρουτίνας και της επανάληψης.

Μετριούνται στα δάχτυλα οι πολιτικοί που συνδυάζουν τα τρία αυτά στοιχεία, και ο Φιλίνης ήταν ασφαλώς ένας από αυτούς. Ο Φιλίνης είχε πάθος για την πολιτική, επειδή είχε πάθος για την «υπόθεση» του κομμουνισμού, για τα ιδανικά και τις αξίες της Αριστεράς. Το πάθος του όμως αυτό δεν είχε την ποιότητα της «στείρας έξαρσης» του *πολιτικά άγονου* ρομαντικού διανοουμένου, του «αερολόγου», που τόσο περιφρονούσε ο Βέμπερ. Το πάθος του ήταν πάθος *πολιτικό*, είχε δηλαδή ένταση, βάθος και διάρκεια· και είχε τα χαρακτηριστικά αυτά *επειδή ακριβώς* ο Φιλίνης δεν είχε απλώς ταχθεί στην υπηρεσία της υπόθεσης της Αριστεράς, αλλά ένιωσε και μια πραγματική ευθύνη για την υπόθεση αυτή: το αίσθημα της ευθύνης καθοδηγούσε και τη δράση και τη σκέψη του «σαν πολιτικός αστέρας». Επ' αυτού θα επανέλθω.

Διέθετε, τέλος, ο Φιλίνης και μian αναγκαία για την ανάληψη ευθύνης ψυχική ιδιότητα. Με τα λόγια του Βέμπερ, «είχε την ικανότητα να αφήνει την πραγματικότητα να επιδρά πάνω του με εσωτερική συγκέντρωση και ηρεμία». Είχε δηλαδή μια οξυμμένη πολιτική κρίση, επειδή μπορούσε να «βρίσκεται σε μια απόσταση από τα πράγματα και τα πρόσωπα». «Η έλλειψη απόστασης», λέει ο Βέμπερ, «αποτελεί αυτή καθ' εαυτήν ένα από τα θανάσιμα αμαρτήματα οποιουδήποτε πολιτικού».

Πράγματι, δεν νομίζω να υπάρχει κανείς που να διασταυρώθηκε με τον Φιλίνη στη μακρά και τρικυμώδη πολιτική του πορεία που να μην εντυπωσιάστηκε από τη βαθιά εσωτερική γαλήνη που εξέπεμπε αυτός ο άνθρωπος. Δεν νομίζω να υπάρχει κανείς που να τον θυμάται χωρίς χαμόγελο – αυτό το ωραίο χαμόγελο που διασώζει και η φωτογραφία του στο εξώφυλλο του τόμου. Μπορούσε βέβαια ο Φιλίνης να γίνει εκρηκτικός εάν το επέλεγε – ποιος θα ξεχάσει το πώς άστραψε και βρόντηξε στο 3ο Συνέδριο του ΚΚΕ εσωτερικού!–, αλλά ποτέ δεν υπήρξε εμπαιγός, ποτέ του δεν μίσησε. Απογοητεύσεις και πικρίες βίωσε πολλές, αλλά ούτε απογοητευμένος ήταν, ούτε πικραμένος· η «εσωτερική του συγκέντρωση και ηρεμία» τον προφύλαξαν από οποιαδήποτε αίσθηση ματαιώσης ή ματαιότητας.

Εκτός από τα πράγματα και τα πρόσωπα, ο Φιλίνης είχε τη σπάνια ικανότητα να παίρνει αποστάσεις και από τον ίδιο του τον εαυτό, δαμάζοντας έτσι και το πολύ ανθρώπινο ελάττωμα της ματαιοδοξίας – «θανάσιμο εχθρό για κάθε πραγματική αφιέρωση σε μian υπόθεση» τη θεωρούσε ο Βέμπερ. Ο Φιλίνης, άνδρας γοητευτικός και όμορφος, που μέχρι τέλους διατηρούσε κάτι από τη λάμψη του κινηματογραφικού *jeune premier* των νεανικών του φωτογραφιών, δεν είχε πάνω του ίχνος ναρκισσισμού ή ματαιοδοξίας. Ποτέ δεν επεδίωξε το προσκήνιο ή τα φώτα της δημοσιότητας, ποτέ δεν αναλώθηκε στη διαχείριση της εικόνας του χάριν εντυπώσεων. Είχε την εσωτερική δύναμη και την ευγένεια ψυχής να παραμένει προσηλωμένος στα ουσιαστικά.

Ελπίζω να σας έχω πείσει ότι κάτι έχει να μας πει ο Βέμπερ για τον Φιλίνη, για να προχωρήσω επί τέλους στο μείζον – δεν έχω ξεχάσει ότι το κυρίως θέμα μου είναι ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο συνδύαζε ο Φιλίνης δράση και σκέψη. Θα μου επιτρέψετε όμως εδώ μια αναγκαία παρέκβαση.

Αντιμέτωπος ο Βέμπερ με την τραγικότητα της πολιτικής και τα παράδοξα της ετερογονίας των σκοπών, στρέφει την προσοχή του στη σχέση μεταξύ ηθικής και πολιτικής. Επηρεασμένος όχι μόνον από τον Μακιαβέλλι αλλά και από τον Νίτσε, ο Βέμπερ απεχθάνεται βαθύτατα την ηθικολογία στην πολιτική. Αρνείται να σκεφτεί την πολιτική ως πραγμάτωση της ηθικής· καταδικάζει την επίκληση της ηθικής για την εκ των υστέρων δικαίωση πολιτικών επιλο-

γών· για τον ίδιο δε λόγο καταδικάζει και την ηθική απαξίωση ή μείωση του πολιτικού αντιπάλου. Η πολιτική κατ' αυτόν δεν μπορεί να κρίνεται με αλλότρια κριτήρια· θεωρεί ότι, επειδή ακριβώς η βία συνιστά ανεξάλειπτό της στοιχείο, η πολιτική διέπεται από τους δικούς της νόμους, από τη δική της ιδιαίτερη ηθική.

Ως γνωστόν, ο Βέμπερ πραγματεύεται την ιδιόζουσα αυτή ηθική της πολιτικής εισάγοντας την περίφημη όσο και αμφιλεγόμενη διάκριση μεταξύ, αφενός, της *ηθικής της πεποίθησης*, που αφορά τους σκοπούς της πολιτικής δράσης, και, αφετέρου, της *ηθικής της ευθύνης*, που αφορά τις επιπτώσεις των μέσων που επιλέγονται για την προαγωγή των σκοπών.

Η διάκριση αυτή έχει πλέον μετατραπεί σε κοινό τόπο του δημόσιου λόγου και της πολιτικής αντιπαράθεσης. Χρησιμοποιείται κατά κόρον, ιδίως στις μέρες μας· κατά κανόνα όμως χρησιμοποιείται με τρόπο μονομερή που διαστρέφει και προδίδει το πνεύμα του Βέμπερ. Η καταλυτική κριτική του Βέμπερ στην απολυτοποίηση της ηθικής της πεποίθησης και στην οιονεί θρησκευτική προσκόλληση στους σκοπούς για την αδιαφορία που αυτή επιδεικνύει στις επιπτώσεις της πολιτικής δράσης, έδωσε σε πολλούς την εντύπωση ότι ο Βέμπερ προκρίνει την ηθική της ευθύνης *κατ' αντιδιαστολήν* προς την ηθική της πεποίθησης. Μέγα λάθος. Μια τέτοια μονομερής υιοθέτηση της ηθικής της ευθύνης από την πλευρά του θα ισοδυναμούσε με την αποδοχή των επιταγών της *Realpolitik*, του αιτήματος δηλαδή της *προσαρμογής* της πολιτικής δράσης στην πραγματικότητα. Πρόκειται για τον κοινό τόπο της απολιτικής πολιτικής κουλτούρας της Γερμανίας στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα, κοινό τόπο που εκφράζει εύγλωττα ο αποδιδόμενος στον Μπίσμαρκ αφορισμός «η πολιτική είναι η τέχνη του εφικτού».

Τον κοινό αυτόν τόπο ουδέποτε τον συμμερίστηκε ο Βέμπερ. Τονίζει, ίσα-ίσα, ότι η ηθική της «προσαρμογής» στο εφικτό», δεν είναι παρά το απολιτικό ήθος «της γραφειοκρατικής νοοτροπίας του Κομφουκιανισμού», και ότι πίσω από την επίφαση της «αντικειμενικότητας» ή της ουδετερότητας της στάσης αυτής μόλις και αποκρύπτεται ένας όχι λιγότερο αξιακός προσανατολισμός.

Κατ' ουσίαν, η πολιτική ορίζεται από τον Βέμπερ από δύο ακραίους πόλους που βρίσκονται πέραν αυτής: τη μετασηματιστική επιδίωξη της άνευ όρων πραγμάτωσης του βασιλείου των σκοπών, όποιοι και αν είναι αυτοί, και την προσαρμοστική λογική της γραφειοκρατικής αναπαραγωγής. Υπό την έννοια αυτή, ο πολιτικός της απόλυτης πεποίθησης και ο πολιτικός της καθαρής ευθύνης ή της προσαρμογής είναι στα μάτια του εξίσου απολιτικοί. «Γνήσιος» πολιτικός είναι κατά τον Βέμπερ μόνον ο πολιτικός που καταφέρνει να *συνδυάσει* «το θερμό πάθος για μian υπόθεση με την ψυχρή κρίση επί των πραγμάτων», ο πολιτικός δηλαδή που συνθέτει στην πράξη του την ηθική της πεποί-

θησης με την ηθική της ευθύνης, την ηθική της ευθύνης με την ηθική της πεποίθησης. Καθώς δε ο δυσκολότατος αυτός συνδυασμός επιτυγχάνεται ποικιλότροπα στις πάντοτε ενδεχομενικές συνθήκες του πολιτικού αγώνα, οι δύο ηθικές –της πεποίθησης και της ευθύνης– χάνουν τον απόλυτό τους χαρακτήρα, σχετικοποιούνται και αποσταθεροποιούνται: αναπόφευκτα η μία επιμολύνει την άλλη.

Μακρηγόρησα, θα πείτε, για τον Βέμπερ, αλλά, πιστέψτε με, τόση ώρα μιλούσα για τον Φιλίνη, διότι θεωρώ ότι, αναστοχαζόμενος τις περιπέτειες της Αριστεράς, ο Φιλίνης είχε από πολύ νωρίς ενσαρκώσει και τις δύο αυτές ηθικές· αυτό είναι που πάντα τον ξεχώριζε από τους ανθρώπους του απαρτά, αλλά και από τους αερολόγους της Αριστεράς.

Εάν κανείς διατρέξει τα κείμενά του, θα διαπιστώσει ότι είναι διάστικτα από την έννοια της «ευθύνης». Σταχυολογώ πρόχειρα: «η ευθύνη της παλιάς καθοδήγησης», η «ευθύνη του Γραφείου Εσωτερικού» για τη διάσπαση του ενιαίου ΚΚΕ· το μερίδιο «ευθύνης» της Αριστεράς για την επιβολή της δικτατορίας· η «ευθύνη» της ηγεσίας του ΚΚΕ εσωτερικού για την περιορισμένη απήχηση του κόμματος· κ.ο.κ. Ο Φιλίνης, σημειωτέον, ποτέ δεν χρησιμοποιεί την έννοια της ευθύνης για να δικάσει, για να κατακεραυνώσει, για να κερδίσει πόντους στην εσωκομματική διαμάχη, διότι η ευθύνη αφορά πρώτα απ' όλους αυτόν τον ίδιο. Η έννοια αυτή τον βασανίζει, επειδή συμμερίζεται πλήρως την ιστορική διαπίστωση του Βέμπερ ότι «το τελικό αποτέλεσμα της πολιτικής πράξης συχνά, ή μάλλον κατά κανόνα, βρίσκεται σε μια πλήρως αναντίστοιχη, και μάλιστα παράδοξη, σχέση με το αρχικό της νόημα», με τις αρχικές δηλαδή προθέσεις και επιδιώξεις των πολιτικώς δρώντων.

Όταν λοιπόν ο Φιλίνης αναλύει τις ευθύνες για μια οποιαδήποτε αρνητική έκβαση, ξανασκέφτεται, θα μπορούσαμε να πούμε, τα παρελθόντα μέλλοντα υπό το φως των σταθμίσιμων ή και αστάθμητων συνεπειών των τότε επιλογών, με το μάτι βέβαια στραμμένο πάντοτε στο παρόν και το μέλλον. Και το κάνει αυτό πάντοτε με τη συστηματικότητα και τη μεθοδικότητα του μαθηματικού και του καλού σκακιστή. Το ίδιο ακριβώς πνεύμα, το ίδιο κριτήριο, διέπει και τις θεωρητικές του αναζητήσεις. Οι αναλύσεις του Φιλίνη, πρακτικές και θεωρητικές, κρύβουν πολλή δουλειά, πολλή έρευνα και πολλή σκέψη· κρύβουν, πάνω απ' όλα, μεγάλη αγωνία.

Το παραδειγματικό από την άποψη αυτή κείμενο του Φιλίνη δεν περιλαμβάνεται στον ανά χειράς τόμο· επρόκειτο να περιληφθεί στο βιβλίο του *Θεωρία των παιγνίων και πολιτική στρατηγική* που γράφτηκε στις φυλακές Κορυδαλλού και πρωτοδημοσιεύτηκε στα ιταλικά και τα ελληνικά το 1972, αλλά για ευνόητους λόγους παρέμεινε ανέκδοτο μέχρι τον εντοπισμό και την ενσωμάτωσή του στην επανέκδοση του βιβλίου από το Θεμέλιο. Αναφέρομαι στο κεφάλαιο με τίτλο «Ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελ-

λάδα (1946-1949)», όπου ο Φιλίνης αποτιμά την απόφαση του ΚΚΕ να καταφύγει στην ένοπλη βία. Αφού αναλύσει την πολιτική κατάσταση και τον συσχετισμό δυνάμεων στις αρχές του 1946, θα προχωρήσει σε μια νοερή άσκηση με τη λογική της θεωρίας των παιγνίων εξετάζοντας συστηματικά όλες τις επιλογές που διέθετε τη στιγμή εκείνη η Αριστερά, και τις πιθανές συνέπειες και προεκτάσεις που θα μπορούσε να έχει κάθε μία από αυτές. Τα πορίσματά του είναι γνωστά: θεωρεί ότι η επιλογή της «εξτρεμιστικής ηγεσίας» του ΚΚΕ (ο χαρακτηρισμός είναι δικός του) να αποσχει από τις εκλογές και να αναλάβει ένοπλο αγώνα υπήρξε καταστροφική, η χειρότερη δυνατή. Η βέλτιστη επιλογή, υπό τις δεδομένες συνθήκες, θα ήταν η συμμετοχή στις εκλογές και ο μαζικός πολιτικός αγώνας για την εδραίωση και διεύρυνση της δημοκρατίας.

Διαβάζοντας το κείμενο, αντιλαμβάνεται κανείς μέσα από τις γραμμές ότι ο Φιλίνης δεν επιδίδεται εδώ σε μιαν απλή άσκηση επί χάρτου, δεν τον ενδιαφέρουν απλώς οι στρατηγικοί ή τακτικοί λόγοι της ήττας της Αριστεράς, τον ενδιαφέρει κυρίως η «ευθύνη» της Αριστεράς για τον εμφύλιο πόλεμο. Είναι δε πολύ χαρακτηριστικό, εν προκειμένω, ότι στο ίδιο πνεύμα εξετάζει και τις επιλογές της άλλης πλευράς, την οποία αντιμετωπίζει, όχι σαν την αδιαφοροποίητη μάζα της μαύρης αντίδρασης ή τον συμπαγή ταξικό εχθρό, αλλά σαν έναν σύνθετο συμπαίκτη στο δύσκολο και συχνά διαβολικό παιχνίδι της πολιτικής.

Πίσω από όλες τις βασικές μετεμφυλιακές πολιτικές επιλογές του Φιλίνη –κριτική στον υπαρκτό σοσιαλισμό, ανανέωση του κομμουνιστικού κινήματος, ευρωκομμουνισμός, αναθεώρηση της μαρξιστικής θεωρίας, δημοκρατικός δρόμος στον σοσιαλισμό, συνάρθρωση αντιπροσωπευτικής και άμεσης δημοκρατίας, εγκατάλειψη του «Κάππα», ευρωπαϊκή προοπτική–, πίσω από όλες τις επιλογές κρύβεται, νομίζω, η μακρά και βασανιστική του αναμέτρηση με το βεμπεριανό τρίπτυχο «σκοπός-μέσα-επιπτώσεις». Και η αναμέτρηση αυτή τον οδηγεί, όχι μόνο στην επανεκτίμηση των μέσων, αλλά και στην επανεκτίμηση των ίδιων των σκοπών· τον οδηγεί σε μια μεταξίωση ακόμη και των κατευθυντηρίων πεποιθήσεων που τροφοδοτούν το αμείωτό του πάθος για την υπόθεση της Αριστεράς. Αρκεί να αναλογιστεί κανείς πώς η δημοκρατία και ο πολιτικός φιλελευθερισμός μετατρέπονται στη σκέψη του από απλά μέσα για την κατάκτηση του σοσιαλισμού σε *συστατικά* του στοιχεία.

Τελειώνοντας, θα ήθελα και πάλι να δώσω τον λόγο στον Βέμπερ: «Πολιτική», γράφει, «σημαίνει το αργό, δυνατό τρυπάνισμα σκληρών σανίδων, με τον συνδυασμό του πάθους και μιας αίσθησης των πραγμάτων. Είναι βέβαια απολύτως ορθό, και γεγονός που όλη η ιστορία επιβεβαιώνει, ότι το εφικτό ποτέ δεν θα είχε επιτευχθεί εάν, στον κόσμο τούτο, άνθρωποι δεν είχαν κατ' επανάληψιν πασχίσει για το ανέφικτο. Αλλά ο άνθρωπος που μπορεί να το

κάνει αυτό πρέπει να είναι ηγέτης· και όχι μόνον αυτό, πρέπει, με μια πολύ απλή σημασία της λέξης, να είναι και ήρωας». Έτσι συνοψίζει ο Βέμπερ το «επάγγελμα» του Φιλίνης. Και ναι, ο Φιλίνης ήταν, με την «πολύ απλή σημασία της λέξης», ήρωας: όχι βέβαια υπεράνθρωπος, αλλά ένας άνθρωπος του οποίου ο αγώνας αξίζει να διατηρηθεί στη συλλογική μνήμη της πόλεως, στη συλλογική μνήμη της Αριστεράς και όχι μόνο.

Στη δική μου μνήμη μένουν χαραγμένες τέσσερις λέξεις από την τελευταία δημόσια παρέμβαση του Κώστα Φιλίνης. Ήταν το 2008 κατά την εκδήλωση που είχε οργανωθεί στη Στοά του Βιβλίου με αφορμή την επανέκδοση από το Θεμέλιο της *Θεωρίας των παιγνίων*. Μετά τις εισηγήσεις των ομιλητών, ο Κώστας σηκώθηκε από τη θέση του και, διαυγής και χαρούμενος στα 86 του χρόνια, απευθύνθηκε

στους παλαιούς και νεότερους συντρόφους και φίλους που είχαν συρρεύσει για να τον τιμήσουν. «Να τα ξανασκεφτούμε όλα!» με αυτήν την παρότρυνση τελείωσε τον σύντομο χαιρετισμό του. Έτσι μας αποχαιρέτισε.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

- 1 Ομιλία που εκφωνήθηκε στην εκδήλωση «Ο πολιτικός και διανοούμενος Κώστας Φιλίνης», την Πέμπτη 5 Νοεμβρίου 2015 στην Παλαιά Βουλή, με αφορμή την έκδοση του βιβλίου *Κώστας Φιλίνης. Ένας διανοούμενος της δράσης: Κείμενα θεωρίας και πολιτικής* (εκδοτική ομάδα: Β. Καραμανωλάκης, Κ. Λαμπρινού, Γ. Μπαλαμπανίδης, Τ. Τρίκκας, Θεμέλιο, Αθήνα 2015). Διοργανωτές: ΑΣΚΙ, Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, εκδόσεις Θεμέλιο. Συνομιλητές: Νίκος Βούτσης, Λουσιάννα Καστελλίνα. Συντονιστής: Βαγγέλης Καραμανωλάκης.

Στο βιβλιοπωλείο των εκδόσεων ΘΕΜΕΛΙΟ

όλες οι ελληνικές εκδόσεις

στις καλύτερες τιμές

και στον πρώτο όροφο του βιβλιοπωλείου
θα βρεθείτε σε έναν όμορφο χώρο για παιδιά και εφήβους
διαμορφωμένο με φαντασία, πλούσιο σε βιβλία
και δημιουργικά παιχνίδια

